

трудоу СевКавГТУ. Серія «Гуманитарные науки». – 2007. – № 5. – Режим доступу до журналу: http://science.ncstu.ru/articles/hs/2007_05/ped.

4. Дорж Л. Лингвометодическая подготовка студентов-русистов на первом курсе монгольского педагогического вуза : дис. ... канд. пед. Наук : 13.00.02 / Лхагвасурэн Дорж. – М., 2003. – 224 с.

5. Комарницька Т. М. Кваліфікаційна характеристика вчителя іноземної мови в контексті сучасних наукових, психолого-педагогічних теорій, методів та технологій навчання / Т. М. Комарницька // Міжнародне співробітництво та університетська освіта : зб. наук. праць за матеріалами міжнар. наук. конф. / [відп. Ред. Я.Л. Журецький]. – Миколаїв : МДГУ ім. Петра Могили, 2000. – С. 161–165.

6. Митина Л. М. Учитель как личность и профессионал / Митина Л. М. – М. : Дело, 1994. – 216 с.

7. Педагогічна майстерність : підручник / Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф. та ін.; за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища школа, 1997. – 349 с.

8. Програма з англійської мови для університетів / інститутів (п'ятирічний курс навчання) : Проект / Колектив авт. : С. Ю. Ніколаєва, М. І. Соловей та ін.; Київ. держ. лінгв. ун-т та ін. – К. : Британська Рада, 2001.

9. Рогова Г. В. Методика обучения иностранным языкам в средней школе / Г. В. Рогова, Ф. М. Рабинович, Т. Е. Сахарова. – М. : Просвещение, 1991. – 287 с.

10. Сорокина С. В. Дискурсивные стратегии педагогического общения в содержании профессиональной подготовки лингвиста-преподавателя : автореф. дис. на соискание учёной степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 [электронный ресурс] / С. В. Сорокина. – Махачкала. – 2008. – 17 с. – Режим доступу : <http://www.dgpru.ru>.

11. Хуторской А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты [электронный ресурс] / А. В. Хуторской // Интернет-журнал «Эйдос» – 2002. – Режим доступу до журн. : <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>.

12. Шишко А. В. Складові педагогічної компетентності майбутнього викладача іноземної мови [електронний ресурс] / А. В. Шишко // Вісник Черкаського університету, серія Педагогічні науки – 2007. – № 115. – С. 156–163. – Режим доступу до журн.: <http://bulletin.cdu.edu.ua>.

УДК 811.161.2'42

Кравчук О. М.

Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ ЯК МЕТОД НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І МЕТОД НАВЧАННЯ

У статті визначається місце і роль лінгвістичного аналізу тексту як методу наукового дослідження і методу навчання, а також тлумачаться поняття, які є важливими у процесі вдосконалення навичок лінгвістичного аналізу тексту у студентів-філологів.

В статье определяется место и роль анализа в лингвистической и лингводидактической методологии, а также истолковываются понятия, которые важны в процессе усвоения навыков лингвистического анализа текста у студентов-филологов.

The place and the role of the linguistic analysis of the text is distinguished in the article. The linguistic analysis of the text is regarded as the method of the scientific research and also – as the

method of teaching. The analyses the conceptions, which are important in the process of improvement of student-philologists' experience in linguistic text analysis are examined in the article.

Лінгвістичний аналіз тексту (ЛАТ) – фундаментальне поняття сучасної лінгвістики та лінгводидактики. Основи теоретичного обґрунтування мовного аналізу як методу навчання знаходимо у працях П. Афанасьєва, Ф. Буслаєва, М. Кульмана, О. Пешковського, К. Ушинського, Л. Щерби та ін.

Останнім часом посилюється увага філологів і методистів до проблем аналізу тексту (І. Гальперін, М. Грипас, В. Дроздовський, М. Крупа, В. Марко, Л. Мацько, Є. Пасічник, М. Плющ, Л. Ставицька та ін.).

Проблему аналізу як методу наукового дослідження розглядають лінгводидакти (М. Баранов, Т. Донченко, С. Іконников, В. Мельничайко, Л. Паламар, М. Пентилюк, К. Плиско, О. Текучов, Л. Федоренко та ін.).

Питаннями про ЛАТ в підготовці студента-філолога цікавляться Л. Златів, М. Крупа, Н. Купіна, І. Кухарчук, О. Кучерява, Т. Симоненко та ін.

Мета статті – з'ясувати поняття «аналізу» як метод наукового дослідження і метод навчання. Окреслюємо такі **завдання**: витлумачити поняття «аналіз» у лінгвістиці та лінгводидактиці; розмежувати терміни «аналіз» і «розбір», визначити види ЛАТ.

Розглянемо поняття „аналіз” у філологічних джерелах: як лінгвістичний термін аналіз – це „розклад складного мовного цілого на його складові елементи” [3, 15]. На думку З. Куньч, аналіз – це засіб розчленування цілого на частини, що дає змогу виявити будову даного об'єкта, його структуру й одночасно звести складне до простого; відокремити істотне від неістотного [7, 17]; отже, аналіз розглядається з функціонального боку, його метою є пізнання й характеристика частин, що є елементами складного цілого, у нашому випадку – тексту. „Словник української мови” кваліфікує аналіз як метод наукового дослідження предметів, явищ шляхом їх розчленування і розкладу на складові частини, тобто джерела вказують на аналіз як процес здійснення дії.

Як бачимо, у проаналізованих працях аналіз розглядається як процес розкладу, розчленування цілого на частини з метою виділення суттєвих ознак, установлення зв'язків між його частинами, а також їх пізнання.

В. Марко визначає аналіз як систему послідовних дій (операцій) дослідника, спрямованих на пізнання тексту [9, 41]. Поділяємо погляд ученого і

вважаємо аналізом таку систему дій, яка приводить не до розпаду цілого (тексту), а до перетворення, що може сприяти пізнанню і розумінню тексту.

З погляду дидактики, аналізом є використання в навчальному процесі логічних прийомів, за якими явища і предмети під час їх вивчення розглядаються за окремими ознаками.

Лінгводидактика вважає аналіз методом логічного мислення, що полягає у розчленуванні, розкладанні в думці цілого на певні частини з метою вияву певних закономірностей, визначення зв'язків між цими частинами.

Із наведених визначень випливає, що аналіз виконує низку взаємопов'язаних функцій: розчленовує складне ціле на частини; зводить складне до простого; розглядає частини у взаємозв'язку у структурі тексту; виявляє будову досліджуваного явища; відокремлює у структурі цілого суттєве від несуттєвого.

Нам імponує таке визначення аналізу: розклад складного мовного цілого на частини, що дає змогу пізнати їх як елементи складного цілого, тобто тексту. Таке розчленування цілого на частини дозволяє чітко виявити будову тексту, його стильові та стилістичні властивості, з'ясувати ідейно-тематичне спрямування, визначити мовні засоби і способи міжфразного зв'язку, виділити абзаци, охарактеризувати мовні засоби щодо ефективності їх використання.

Лінгвістика кваліфікує аналіз як метод дослідження, а лінгводидактика послуговується аналізом як методом, часом і прийомом навчання, хоча аналіз як метод наукового дослідження широко використовується і в лінгводидактиці.

Основною метою аналізу як методу дослідження є пізнання частин, що є елементами (одиницями) цілого, установлення зв'язків між ними, виявлення закономірностей побудови цілого, яким у нашому дослідженні є текст.

У лінгводидактиці аналіз як метод навчання зумовлений загальнонауковим методом аналізу (методом дослідження), який визначається не лише як засіб пізнання, але і як засіб перетворення та дослідження об'єктів дійсності, її зв'язків, законів та закономірностей. Аналіз є методом, що виникає у процесі практичної діяльності людей.

Педагогічна література категорії «метод» і «прийом» також тлумачить неоднозначно. Знання ж методів і прийомів навчання потрібні вчителю як своєрідний дидактичний орієнтир для вибору тих способів навчання, які найкраще забезпечать процес навчання й виховання [11, 31].

Метод навчання – це багатовимірне складне явище, оскільки в ньому

відбиваються закономірності, цілі, зміст, принципи та форми навчання. Сама структура методу складається з об'єктивної та суб'єктивної частин. В об'єктивній частині знаходяться постійні компоненти цілей, змісту, форм навчальної діяльності, які не залежать від особи педагога, студентської аудиторії, конкретних умов застосування. А суб'єктивна частина зумовлена особистісними якостями педагога і студентів та залежить від конкретної ситуації. Метод відбиває запроєктовану викладачем мету навчання, зміст виучуваного матеріалу, шляхи його вивчення, принципи, засоби, закони навчання, активність учасників навчально-виховного процесу, талант викладача тощо. Конкретною реалізацією методу є прийом. Це елемент методу, засіб його застосування, окремий пізнавальний акт [11, 33]. Визначальними рисами будь-якого прийому є частковість і здатність входити до складу різних методів.

Отже, метод навчання – це взаємодія двох суб'єктів навчального процесу (викладача і студента), яка спрямована на формування мовної і мовленнєвої компетенцій у майбутнього вчителя-філолога. Метод навчання реалізовується через систему дій та операцій, тобто через певні прийоми, які залежать від змісту, мети і структури заняття.

Лінгводидактика також не дає однозначної відповіді на питання, чим є мовний аналіз – методом чи прийомом навчання. Поняття «метод» є значно ширшим, ніж поняття «прийом». Воно вважається основою навчального процесу, а тому його дослідження на сьогодні також трактується по-різному. У методичній літературі немає повної однозначності щодо вживання термінів „метод” і „прийом”. Одні вчені розмежовують поняття «метод» і «прийом», інші вважають їх синонімами. Це стосується й визначення аналізу (метод чи прийом) і впливає на його характеристику як лінгводидактичного терміна.

Для того щоб визначити роль і місце аналізу в лінгвістичній науці, з'ясуємо його своєрідність у дослідженні і навчанні мови. Теорія лінгвістичного методу аналізу містить компоненти: 1) лінгвістичні основи методу; 2) основи загальної теорії пізнання; 3) методіку застосування науково-дослідних прийомів.

Серед основних методів аналізу тексту виділяють лінгвістичний (мовний), оскільки він, на думку О. Потебні, є першим щаблем загального вивчення літературної мови. У мові за допомогою лінгвістичного аналізу розрізняють:

- 1) інвентар мовних елементів (фонем, морфем, лексем тощо);
- 2) регламент відносин мовних елементів (їх зв'язки та правила

використання);

3) текст (сполучення мовних одиниць за правилами, властивими мові) [1, 13].

За допомогою лінгвістичного аналізу вивчаються мовні одиниці – фонематичні, фонетичні, орфоепічні, орфографічні, лексичні, фразеологічні, морфемні, словотвірні, етимологічні, морфологічні, синтаксичні, пунктуаційні та стилістичні у взаємозв'язках і відношеннях у структурі тексту.

Термін „лінгвістичний аналіз” у методичній літературі називають „лінгвістичним розбором”, „мовним розбором”, „мовним аналізом” [8, 5], „комплексним аналізом” [5, 170]. Т. Донченко зазначає, що поняття мовного розбору об'єднує далеко неоднорідні явища, оскільки сюди включають і поділ одиниць на частини (розбір за членами речення), і характеристику мовних одиниць за певною схемою (розбір частин мови, лексичний розбір слів), і віднесення явища до певного розряду (загальна характеристика простого речення), і пояснення певних написань, підведення їх під правило (орфографічний і пунктуаційний розбір) [5, 170].

А. Медушевський, Є. Тичина, О. Фінкель термін „розбір” та „аналіз” вважають синонімічними.

Як бачимо, поняття „аналіз” і „розбір” уживаються як синоніми. „Словник української мови” не визначає ці слова як абсолютні синоніми, а тлумачить розбір як дію за значенням розбирати.

Деякі вчені розмежовують ці поняття. Так, О. Текучов стверджує, що аналіз виявляється у граматичному розборі, який є одним з видів аналізу мови [13, 73]. Погоджуємось з автором, що аналіз тексту художнього твору повинен розкрити особливості мови письменника, його словника, збагатити читачів новими знаннями.

Л. Валентій звертає увагу на те, що терміном „розбір” мовних фактів позначається по суті 2 етапи роботи:

1) аналіз мовного факту (виділення і визначення місця цього явища в системі мови, а також його кваліфікація);

2) характеристика мовного явища в певній послідовності.

Автор зазначає, що у шкільній практиці розбір та аналіз мовних явищ часто поєднуються, оскільки залежать один від одного, між ними не існує чіткої диференціації, а отже, ці поняття вживаються як синонімічні [2, 10–11].

Є. Дмитровський уперше у 60-х роках ХХ ст. називає мовний аналіз методом навчання мови і надає йому особливої ваги серед інших методів і

прийомів, оскільки він допомагає вчителю активізувати навчання, а учням – свідомо засвоювати закони мови, її граматичні форми, правила, розвивати мовлення й логічне мислення [4, 47–52].

О. Текучов розглядає мовний аналіз як метод навчання мови. Він називає його аналізом мови (спостереження над мовою, граматичний розбір), який полягає у виділенні за певними ознаками явищ мови (граматичних форм, груп слів або орфограм) і в їх характеристиці з певного погляду (граматичного, стилістичного). Цей метод виявляється у спостереженнях над мовою, у граматичному розборі та в аналізі художніх текстів з точки зору словника, стилю і зображувальних засобів. Учений наголошує на тому, у тому що не варто змішувати аналіз мови як метод навчання і аналіз мови як прийом у складі інших методів. Погоджуємось з ученим, що аналіз мови є методом навчання тільки тоді, коли це „система роботи, сукупність послідовно поданих повідомлень і різноманітних вправ” [13, 67–73].

В. Мельничайко, М. Пентилюк, Л. Рожило називають аналіз мовних одиниць найважливішим методом, що допомагає осмислити мовні факти та явища.

Т. Донченко вважає мовний розбір видом навчально-мовних умінь і навичок, оскільки він синтезує виділення і класифікацію мовних явищ [5, 170–171].

Ми ЛАТ вважаємо методом навчання мови, оскільки в результаті його застосування студенти набувають певної суми знань, умінь і навичок з мови, осмислюють зміст аналізованого матеріалу. Цей метод допомагає також свідомо засвоювати систему мови, розуміти взаємозв'язки між словами в реченні і в тексті, сприяти розвиткові мислення і мовлення у студентів, а отже, активно формувати їх мовну особистість.

За іншою інтерпретацією, не методи, а прийоми лінгвістичного аналізу допомагають з'ясувати найтонші смислові відтінки слова [6, 29]. Серед них І. Ковалик виділяє такі: 1) семантико-стилістичний, який полягає у виявленні дібраних з арсеналу мови одиниць та поясненні доцільності їх вибору; 2) зіставно-стилістичний, який дає змогу порівняти різні редакції тексту і пояснити позицію автора у виборі остаточного варіанта; 3) прийом кількісного аналізу, що полягає у визначенні кількісних ознак мовних явищ [6, 29–32].

Деякі вчені не розмежовують такі поняття, як метод, прийом, процедура, але виділяють аналіз за стилістичними помітками в довідковій літературі та словниках: спостереження над нейтральними і стилістично забарвленими

засобами мовлення; стилістична інтерпретація тексту; стилістичний експеримент. М. Пентилюк стилістичний експеримент уважає різновидом мисленнєвого експерименту і розглядає його як форму лінгвістичного аналізу, що дає змогу зважувати й відбирати мовні явища, урахувавши їх різноманітні смислові та експресивні відтінки [12, 96].

Ми схилиємося до погляду вчених-методистів (О. Горошкіна, Є. Дмитровський, В. Мельничайко, А. Нікітіна, М. Пентилюк, Л. Рожило, І. Чередниченко та ін.), які визначають мовний аналіз як метод навчання, а його модифікації – як прийоми у структурі інших методів (спостереження, метод вправ).

ЛАТ забезпечує комунікативний та функціонально-стилістичний підходи до навчання мови: аналізуючи текст, студенти засвоюють його комунікативні ознаки (роль у спілкуванні), стилістичну належність та функції мовних одиниць, а значить, формують і вдосконалюють свою мовну й мовленнєву компетенцію, а отже, ці знання донести й передати учням.

ЛАТ має на меті „вивчати мовний елемент не ізольовано від інших, а в його природному середовищі – мовній тканині тексту, побачити реалізованими функціональні можливості мовних одиниць різних рівнів” [6, 24]. Хоч аналіз передбачає спочатку розчленування предмета на складові елементи і розгляд кожного з них окремо, але ми ЛАТ розуміємо не як механічний поділ тексту, у результаті чого губиться вся його система, а як діалектичний аналіз, що в кінцевому етапі спрямований на діалектичний синтез, який дасть змогу відчутти підпорядкованість усіх мовних одиниць загальному тону тексту.

Тому ЛАТ необхідно супроводжувати синтезуючими судженнями (індуктивним або дедуктивним шляхом), які допомагатимуть підбиттю узагальнюючих підсумків аналітичної роботи [6, 25]. А це сприятиме тому, що у процесі переходу до синтезу через аналіз буде збагачуватися і поглиблюватися первісне сприйняття тексту. ЛАТ повинен відповідати таким вимогам: науковість, логічність, точність, глибина, послідовність, різнобічність, системність.

На думку В. Мельничайка, „ЛАТ полягає передусім у тому, щоб з’ясувати, наскільки мовне оформлення відповідає його змістові й цільовому призначенню, наскільки повно реалізує авторський задум” [10, 30]. Оскільки у створенні тексту будь-якого стилю беруть участь одиниці всіх рівнів мовної системи, які пов’язані між собою синтагматичними і парадигматичними

зв'язками, то „лінгвістичний аналіз здійснюється на всіх рівнях мовної структури з урахуванням виражальних функцій мовних одиниць кожного з рівнів” [10, 36].

Будь-яка одиниця тексту, взята для лінгвістичного аналізу, розглядається нами з функціонально-естетичних позицій. Тобто в процесі ЛАТ у центрі уваги постає функціональне призначення мовної одиниці в тексті, а отже, елементи кожного структурного рівня мови по-своєму беруть участь у забезпеченні функціонування висловлювання.

У процесі ЛАТ звертаємо увагу на ті мовні одиниці, які: є засобом міжфразного зв'язку; несуть ідейно-тематичне навантаження; цілеспрямовано поєднуються з іншими мовними елементами; вживаються з певною стилістичною метою; виступають в особливому, не властивому іншим стилям мови, контексті; виконують лише їм притаманну функцію.

ЛАТ може бути різної складності, різного виду, він передбачає аналіз мовних одиниць у системі. У практиці викладання мовознавчих дисциплін традиційно застосовуються такі види ЛАТ, як фонематичний, фонетичний, орфоепічний, орфографічний, графічний, етимологічний, словотвірний, морфемний, лексичний, фразеологічний, морфологічний, синтаксичний, пунктуаційний, стилістичний. Ці аналізи можуть бути повними й частковими.

Як бачимо, аналіз у лінгвістиці визначають як метод, прийом, процедуру дослідження, а в лінгводидактиці аналіз – це метод наукового дослідження, метод навчання і прийом у складі інших методів.

Ми розмежовуємо методичні терміни „аналіз” та „розбір” і вважаємо аналіз більш складною формою роботи, яка реалізується в розборі, а розбір – це елемент технології, здійснення певної операції, він служить закріпленню певної суми знань: аналіз – загальне поняття, розбір – конкретне (конкретний вияв певного аналізу). При цьому керуємося тим, що мову вивчаємо на текстовій основі, тобто активно впроваджуємо комунікативно-діяльнісний підхід.

Перспективи дослідження вбачаємо в активному запровадженні ЛАТ на заняттях з мовних дисциплін у вищих навчальних закладах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білецький А. О. Основні методи дослідження в сучасному мовознавстві / А. О. Білецький // Методологічні питання мовознавства : респ. наук. конф. з питань методології мовознавства : тези доп. – К. : Наук. думка, 1964. – 212 с.
2. Валентій Л. В. Лінгводидактичні основи мовного аналізу в школі (5 – 7 кл.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 „Теорія та методика навчання (українська мова)” / Л. В. Валентій. – К., 1997. – 23 с.
3. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища шк.,

1985. – 360 с.

4. Дмитровський Є. М. Мовний аналіз – активний метод навчання мови / Є. М. Дмитровський // Укр. мова і л-ра в шк. –1960. – № 3. – С. 47 – 53.

5. Донченко Т. К. Організація навчальної діяльності учнів на уроках рідної мови / Т. К. Донченко – К. : Фундація ім. О. Ольжича, 1995. – 251 с.

6. Ковалик І. І. Методика лінгвістичного аналізу тексту / І. І. Ковалик, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ – К. : Вища шк., 1984. – 119 с.

7. Куньч З. Риторичний словник / З. Куньч. – К. : Рідна мова, 1997. – 341 с.

8. Лінгвістичний аналіз : Практикум : [навч. посіб]. / [М. І. Калько, Г. І. Мартинова, Г. Р. Передрій та ін.]; за ред. Г. Р. Передрій. – К. : Академія, 2005. – 256 с. (Альма-матер).

9. Марко В. Основи аналізу літературного твору / В. Марко // Дивослово. – 1998. – № 10. – С. 38 – 41.

10. Мельничайко В. Я. Лінгвістичний аналіз художнього тексту: завдання і методи / В. Я. Мельничайко // Теорія і практика лінгвістичного аналізу художнього тексту. – Тернопіль : ЛІЛЕЯ, 1997. – С. 25 – 59.

11. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах : підручник для студ.-філологів / [А. Г. Галетова, С. О. Караман, Т. В. Коршун та ін.]; за ред. М. І. Пентилюк. – К. : Ленвіт, 2000. – 264 с.

12. Пентилюк М. І. Робота з стилістики в 4 – 6 класах / М. І Пентилюк – К. : Рад. шк., 1984. – 136 с.

13. Текучев А. В. Методика русского языка в средней школе / А. В. Текучев. – 3-е изд., перераб. – М. : Просвещение, 1980. – 413 с.

УДК 371.214:811

Е.И. Самонова

Бердичевская ООШ № 6

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРОЕКТНОЙ ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВА ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ

У статті розглядається проблема використання проектної технології як складової комунікативно-діяльничого підходу до організації навчання російської мови.

В статье рассматривается проблема использования проектной технологии как составляющей коммуникативно-деятельностного подхода к организации обучения русскому языку.

This article is devoted to the problem of project technology usage as constituent of the communicative-action going to the organization of Russian language teaching.

Постановка проблеми. Реформирование содержания современного образования требует от учителя новых походов к организации обучения русскому языку. В условиях коммуникативно-деятельностного подхода значительно повысилась актуальность использования интерактивных технологий обучения, которые стимулируют познавательную активность и самостоятельность учащихся.

Суть интерактивного обучения состоит в том, что процесс овладения знаниями проходит при условии постоянного, активного взаимодействия